Blogi

Blogi: Miksi Suomen talous sopeutuu huonosti ulkoisiin häiriöihin?

Suomen talous | 29.03.2016 | Juha Kilponen

KIRJOITTAJA

Juha Kilponen
Osastopäällikkö

Suomen talous on kohdannut viime vuosien aikana useita sokkeja. Miksi talouden taantuma on kestänyt näin pitkään? Selitystä Suomen huonolle sopeutumiskyvylle täytyy hakea kotimaan talouden rakenteista ja instituutioista.

Suomen talous on kohdannut viime vuosien aikana useita sokkeja. Ne ovat yleisesti tunnettuja ja miltei jokaisissa ekonomistien esityksissä toisteltuja. Vähemmän etsitään syitä sille, miksi talouden taantuma on kestänyt näin pitkään. Miksi Suomi sopeutuu ulkoisiin häiriöihin niin huonosti?

Euroalueen taloudet, joista monet muutkin ovat kohdanneet merkittäviä ulkoisia sokkeja, ovat päässeet kasvun syrjään kiinni. Valuuttakurssi ei kelpaa selitykseksi, sillä euroalueella kaikki maat ovat samassa veneessä: valuuttakurssi ei ole vaimentamassa taloutta ulkoisiltä kysyntä- ja tarjontasokeilta muuallakaan.

Selitystä Suomen huonolle sopeutumiskyvylle täytyy hakea kotimaan talouden rakenteista ja instituutioista.

Makrotaloustieteen suhdannevaihteluita tutkivassa kirjallisuudessa taantumia tulkitaan ajanjaksoiksi, jolloin talous poikkeaa erityisen paljon sen tehokkaasta, täystyöllisyystasapainosta.

Poikkeamia tehokkaasta tasapainosta voidaan selittää erilaisilla talouden sopeutumista hidastavilla kitkatekijöillä, jotka voivat heijastaa esimerkiksi talouden hintamekanismin jäykkyyttä.

Talouden poikkeamia tehokkaasta tasapainosta voidaan analysoida käsitteen työmarkkinakuilu (labor wedge) avulla.[1] Tämä käsite rakentuu kahden keskeisen, yritysten ja kotitalouksen

käyttäytymistä kuvaavan tehokkuusehdon varaan.

Kun talous on täystyöllisyystasapainossa yritysten työnkysyntä ja kotitalouksien työntarjonta täyttävät seuraavat optimaalisuusehdot:

1. Yhdestä työtunnista maksettu korvaus työntekijälle (tuntipalkka) vastaa työn rajatuottavuutta: yritys lisää työn kysyntää kunnes lisätunnin tuottama tuotannon lisäys on yhtä suuri kuin sen kustannus.

2. Työntekijän saama veronjälkeinen palkka vastaa kulutuksen ja työn rajasubstituutiosuhdetta: kotitalous on valmis tarjoamaan töitä niin paljon, että lisätyötunnin tarjoamasta kulutuksen lisäyksestä saatava hyöty on yhtä suuri kuin vapaa-ajan menettämisestä koituva haitta. Yhdestä työtunnista saatu korvaus (tuntipalkka) on siis yhtä suuri kuin vapaa-ajan rajahyöty.

Näiden molempien ehtojen ollessa voimassa talous on täystyöllisyystasapainossa ja talous myös reagoi sokkeihin niin tehokkaasti kuin se annetuilla resursseilla ylipäätään on mahdollista.

Todellisuudessa näin ei tietenkään ole. Työn rajatuottavuuden ja vapaa-ajan rajahyödyn välistä *eroa* kutsutaan kirjallisuudessa työmarkkinakuiluksi.

Mitä enemmän työmarkkinakuilu vaihtelee suhdanteissa, sitä tehottomammin talous sopeutuu häiriöihin. Työmarkkinakuilun suuret vaihtelut voivat kieliä esimerkiksi siitä, että talouden hinnan- ja/tai palkanmuodostus jarruttaa taloutta sopeutumaan häiriöihin. Myös tuotantoteknologian ja työmarkkinoiden jäykkyydet ylipäätään voivat hidastaa talouden sopeutumista ulkoisiin häiriöihin.

Kun näin on, esiintyy työttömyyttä ja talouden tuotantoresurssit voivat olla taantumien aikana ja sen jälkeen pitkäaikaisesti vajaakäytössä. Tällöin myös työllisyyden vaihtelut voivat kasvaa suuriksi ja taantumat jättävät pitkän varjon työttömyyteen.

Mikä mahtaa olla tilanne Suomessa?

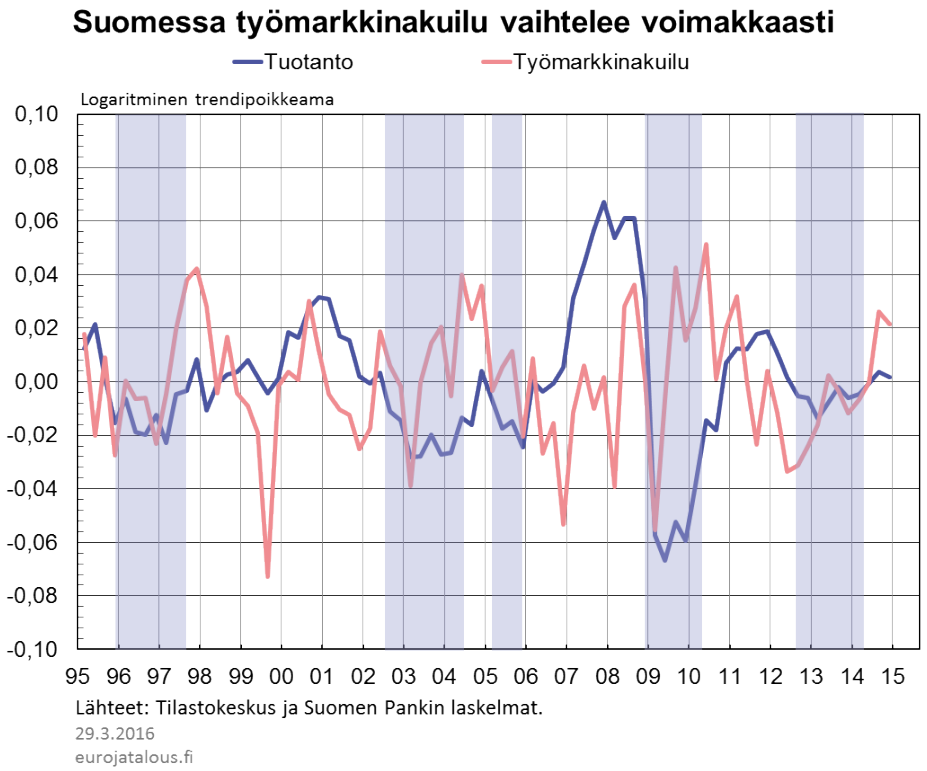
Määrittelemällä edustavan kotitalouden mieltymykset (preferenssit) ja tuotantoteknologia sekä mallintamalla työmarkkinoiden toimintaa työn rajatuottavuudelle, vapaa-ajan rajahyödylle ja niiden väliselle erotukselle voidaan laskea tilastoaineistosta arvioita.[2]

Kuviossa 1 esitetään yksi vaihtoehto Suomen kansantalouden tilinpidosta lasketusta työmarkkinakuilusta ajalta 1995:N1–2014:N4. Koska kiinnostuksen kohteena ovat työmarkkinakuilun vaihtelut suhdanteissa, kuilusta on suodatettu pois trendi eli sen pitkän aikavälin vaihtelut. Kuvioon on lisäksi piirretty yksityisen tuotannon suhdannevaihtelut. Kuviossa on varjostettu ne ajanjaksot, joina Suomen talous on kasvanut vähintään puolen vuoden ajan alle

trendikasvunsa. Nämä ajanjaksot tulkitaan taantumiksi. Työmarkkinakuilua laskettaessa on huomioitu myös verokiila, joten kuvassa esitetty työmarkkinakuilu heijastaa muita kuin verotuksen aiheuttamia tehottomuuksia.

Ensimmäinen havainto on, että Suomessa työmarkkinakuilu vaihtelee voimakkaasti, jopa enemmän kuin yksityinen tuotanto, joka sekin vaihtelee voimakkaasti kuten pienessä avotaloudessa yleensä. Työmarkkinakuilu on ollut tyypillisesti suurimmillaan taantuman lopussa, tai jopa hieman sen jälkeen, ja pienimmillään juuri ennen taantuman alkamista. Työmarkkinakuilu on vastaavasti alkanut supistua heti laskusuhdanteen päätyttyä.

Kuvio 1.

Työmarkkinakuilu vaihtelee Suomessa hyvin eri tavalla kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, missä se käyttäytyy voimakkaasti vastasyklisesti. Tämä käy ilmi taulukosta 1.

Taulukko.

Työmarkkinakuilu ja keskeisiä siihen vaikuttavia tekijöitä Suomessa ja Yhdysvalloissa		
Jousto tuotannon suhteen	**Suomi**	**Yhdysvallat**
Työmarkkinakuilu	0,04	–1,99
Tuottavuus	0,57	–0,10
Tunnit per capita	0,42	1,40
Kulutus	0,30	0,61
Hyödykemarkkinakuilu	0,42	–0,32
Palkkakuilu	–0,37	–1,67
Tuntipalkka	0,14	–

Lähteet: Suomi – Tilastokeskus ja Suomen Pankin omat laskelmat. Kaikki muuttujat ovat logaritmoituja, poikkeamina pitkän aikavälin trendistä. Yhdysvallat – Bils, Klenow ja Malin (2015).

Suomessa työmarkkinakuilun jousto tuotannon suhteen on erittäin pieni, tarkkaan ottaen 0,04, eli Suomessa työmarkkinakuilu on asyklinen. Yhdysvalloissa työmarkkinakuilun jousto tuotannon suhteen on liki –2, eli työmarkkinakuilu on siellä voimakkaasti vastasyklinen.

Tämä ero johtuu kahdesta seikasta. Ensinnäkin Suomessa suhdannetaantumissa työn tuottavuus alenee, kun taas Yhdysvalloissa tuottavuus jopa hieman nousee laskusuhdanteissa. Tätä heijastaa se, että Suomessa tuottavuuden jousto tuotannon suhteen on 0,57 ja Yhdysvalloissa –0,1. Toiseksi, kulutus ja työtunnit ovat Suomessa vähemmän suhdanneherkkiä kuin Yhdysvalloissa.

Tästä seuraa, että työmarkkinakuilun vaihtelut Suomessa heijastavat enemmän tuottavuuden muutoksia, kun taas Yhdysvalloissa työmarkkinakuilun vaihteluiden täytyy selittyä suurimmaksi osaksi vapaa-ajan rajahyödyn muutoksilla. Yhdysvaltalaiset tutkijat ovat tämän perusteella arvioineet, että keskeinen tehottomuuden lähde Yhdysvalloissa löytyy työmarkkinoiden kitkatekijöistä (esim. Shimer, 2009).

Koska Suomessa työmarkkinakuilu käyttäytyy hyvin eri tavalla, on syytä penkoa asiaa hieman pidemmälle.

Työmarkkinakuilun vaihtelut heijastavat sekä työmarkkinoiden että hyödykemarkkinoiden tehottomuutta

Työmarkkinakuilu voidaan hajottaa kahteen osaan: työn rajatuottavuuden ja reaalituntipalkan

väliseen eroon sekä reaalituntipalkan, kulutuksen ja vapaa-ajan rajasubstituutiosuhteen väliseen eroon. Kutsuttakoon näitä hyödykemarkkina- ja palkkakuiluksi. Nimitys tulee siitä, että työn rajatuottavuuden ja reaalituntipalkan välisen eron ajatellaan heijastavan tehottomuuksia hyödykemarkkinoilla, ja reaalituntipalkan ja rajasubstituutiosuhteen välinen ero heijastaa tehottomuuksia työmarkkinoilla.

Taulukosta 1 käy ilmi, että Yhdysvalloissa palkkakuilu kasvaa taantumissa voimakkaasti. Palkkakuilun jousto tuotannon suhteen on –1,67. Myös Suomessa palkkakuilu kasvaa taantumissa, mutta jousto on pienempi, –0,32. Tämä kertoo siitä, että sekä Suomessa että Yhdysvalloissa työmarkkinat eivät sopeudu häiriöihin kitkattomasti.

Keskeinen ero Suomen ja Yhdysvaltojen välillä syntyy kuitenkin siitä, että Suomessa hyödykemarkkinakuilu *kasvaa noususuhdanteissa ja supistuu laskusuhdanteissa*. Yhdysvalloissa hyödykemarkkinakuilu käyttäytyy samansuuntaisesti kuin palkkakuilukin eli taantumat heijastavat myös hyödykemarkkinoiden tehottomuuksia.

Miksi hyödykemarkkinakuilu käyttäytyy Suomessa näin?

Ensinnäkin se, että hyödykemarkkinakuilu näyttäisi kasvavan noususuhdanteessa, tarkoittaa, että noususuhdanteessa työn rajatuottavuus kasvaa enemmän kuin reaalipalkka. Taantumassa käy päinvastoin. Tämä heijastaa tietenkin osaltaan reaalipalkan joustamattomuutta. Suomessa reaalipalkan jousto tuotannon suhteen on hyvin pieni, 0,14, eli reaalipalkat reagoivat vain vähän suhdanteisiin.

Toinen mahdollinen selitys tälle on, että noususuhdanteessa kotimaiset hinnat nousevat paljon. Se voi heijastaa joko yritysten hinnoitteluvoiman voimistumista noususuhdanteessa, tai ylipäätään sitä, että hinnat reagoivat suhdanteisiin nopeasti.

Noususuhdanteessa liian nopean hintojen nousun seurauksen tuottavuuden ja reaalipalkkojen välinen kuilu kasvaa eli hyödykemarkkinakuilu käyttäytyy myötäsyklisesti. Noususuhdanteen lopussa tilanne kääntyy päinvastaiseksi. Samalla, kun noususuhdanteesta alkaa olla jo suurin puhti pois, reaalipalkat alkavatkin nousta, mutta nyt tuottavuuskehitykseen nähden liian nopeasti.

Kun negatiivinen kysyntä- tai tuottavuushäiriö yllättää ja noususuhdanne kääntyy laskusuhdanteeksi, yritykset pyrkivät paikkamaan tilannetta alentamalla hintoja. Tämä supistaa yritysten voittoja, koska tuotantokustannukset eivät jousta alaspäin. Nyt hyödykemarkkinakuilu supistuu. Samalla työllisyys alkaa heiketä, mutta tuotanto supistuu vieläkin enemmän. Näin laskusuhdanteessa tuottavuus näyttää heikkenevän, ja samalla palkkakuilu alkaa kasvaa (tehottomuus lisääntyy).

Tällaisen hinta-palkkaspiraalin taustalla voi olla palkkaneuvottelujärjestelmä, joka ei mukaudu riittävän nopeasti talouskehityksessä tapahtuviin ulkoisiin muutoksiin. Syynä voi olla myös se, että palkkaneuvotteluissa painaa liian paljon mennyt talouskehitys, palkkasopimukset ovat pitkiä, ja sieltä puuttuvat joustoelementit, joita tarvitaan juuri silloin, kun kehitys poikkeaa merkittävästi lähimenneisyydestä (yllättävä taantuma).

Toisaalta, kilpailulta liian suljettu kotimarkkinasektori ja jäykkä tuotantorakenne voivat vahvistaa sitä, että noususuhdanteessa hinnat nousevat jopa liikaa. Koska tuotantokustannukset ylipäätään joustavat huonosti alaspäin, laskusuhdanteessa maltillisetkaan palkkasopimukset eivät riitä korjaamaan koko noususuhdanteessa syntynyttä kansainvälisen kilpailukyvyn heikkenemistä. Riittävän monta suhdannesykliä ja/tai epäonnisesti ajoittunutta palkkaneuvottelukierrosta voivat kärjistyä yllättävän nopeastikin merkittäväksi kilpailukykyongelmaksi. Näin kävi finanssikriisin kynnyksellä.

World Economic Forumin (WEF) kilpailukykyindikaattorit valaisevat työmarkkinoiden ja kotimarkkinoiden ongelmia ja syitä Suomen talouden heikkoon sopeutumiskykyyn. WEFin (2015) raportti paljastaa, että Suomen heikkoudet ovat puutteellisessa talouden avoimuudessa, heikossa paikallisessa kilpailussa ja työmarkkinoiden toimivuudessa. Työmarkkinoiden ongelmat näkyvät erityisesti palkkajoustavuudessa (Suomi on vertailuryhmän heikoin). Jos Suomi ei saa korjattua näitä rakenteellisia heikkouksia välittömästi, seuraava maailmantalouden taantuma iskee Suomeen samalla voimalla kuin edellinenkin.

Lähteet

Shimer, Robert (2009): Convergence in Macroeconomics: The Labour Wedge, *American Economic Journal: Macroeconomics,*1:1, 280–297.

Bills, Mark, Peter Klenow and Benjamin Malin (2014): Resurrecting the Role of Product Market Wedge in Recessions, NBER Working Paper No. 20555.

Hall, Robert (2009): Reconciling Cyclical Movements in the Marginal Value of Time and the Marginal Product of Labour, *Journal of Political Economy, 117(2)*, 281–323.

World Economic Forum (2015): Global Competitiveness Report.

Asiasanat

Suomi, taantuma, työmarkkinat